

Crif

ISTORIA,
POVEȘTILE ȘI VIAȚA
UNUI SAT DE SAȘI

Ruxandra
Hurezean

Cuprins

Trecutul este o altă țară (de Emil Hurezeanu) / 7

Argument / 12

Ascultând-o pe Sofia / 17

Mama / 27

Fratele / 28

Războiul, trăit de Sofia / 34

Lagărul / 36

Istoria, într-un secret / 38

Întâlnirea cu comunismul / 40

Între două țări / 42

Satul / 47

Întemeierea / 47

Oamenii Crișului de altădată / 55

Biserica din Criș / 62

Turnul slăninii / 71

Enoriașii, orânduiala bisericii / 71

Școala, începând cu 1470 / 74

Organizarea administrativă a satului:

vecinătățile, legile și primăria / 80

Pompierii, mândria satului / 90

Obiceiuri de muncă / 96
Pădurea, pășunile, animalele, apeductele / 101
Abatorul, măcelarul, drumarul, belitorul, crematoriul / 105
Moara / 108
Doctorul, stomatologul, pălărierul, poeta, pictorul / 110
Igiena la sași / 111
Muzicanții și teatrul / 115
Cimitirul de pe deal și ceremonia înmormântărilor / 118
Târgurile, întâlnirile / 118
Sărbătorile sașilor / 122
Hainele / 129
Judecata de la tei / 134
Străinii, mormonii, italienii cu cașcavalul și prăjitura Lica de la tonomat / 135
La Criș sosește un italian / 136

Războiul și comunismul / 139

Războiul / 139
Comunismul / 142

Plecarea, reîntoarcerea și Crișul azi / 150

Vechile familii: Folberth, Martini, Schmidt / 151

Organizarea și funcționarea satului autonom săsesc, pe scurt / 169

Preotul / 169
Prezbiteriul / 169
Comitetul satului sau comitetul comunal / 172
Primăria / 172
„Deputații“ / 173
Funcționarii / 176
Sătenii / 176
Societatea feciorilor / 176
Societatea fetelor / 177

Societatea femeilor / 177
Vecinătățile / 177
Societatea pășunatului și societatea plugarilor / 178

Crițul în date istorice — extrase din arhive / 181

Cronologie generală / 181
Situția juridică / 184
Școala / 185
Semnul cu care se marcau cu fier încins animalele / 186
Dreptul la zecime / 187
Legea școlii, sau anumite articole
despre slujba și tainul dascălului / 187
Legea școlii. Despre slujba dascălului în școală / 189
Despre slujba dascălului în biserică / 190
În probleme externe și ale comunității / 190
Despre tainul dascălului / 191
Despre morți și inițierea femeilor / 194
Despre dările dascălului / 195

Ce au construit crițenii în două sute de ani / 198

Legendele Crițului / 201
Glume și snoave ale crițenilor de demult / 205

Trecutul este o altă țară

De mulți ani sunt unul dintre trecătorii drumurilor Transilvaniei. Nu mă pot desprinde de ele nici în amintire, nici azi. Între Brașov și Sighișoara, bunăoară, vedeam mereu, ca într-o viziune îndepărtată, pe marginea din stânga șoselei naționale, o turlă ascuțită și turma caselor aparent falnice adunate în jur, înecate în verdeață, între dealuri. Chiar și toamna, iarna sau primăvara devreme, când natura e dezbrăcată de vegetație, arătându-și mai bine felul, misterul acelei așezări rămânea întreg.

Mi-am spus că acel sat, în care am intrat pentru prima oară cu doar 4-5 ani în urmă, există numai ca emblemă a ruralității saxone a Transilvaniei. Mai ales că el se numește Criț, sau, în limba de origine, Deutsch-Kreuz—care s-ar traduce „Crucea germană“. Se întâmplă rar să dai peste un sat, chiar și în Germania, Austria sau Luxemburg, cu un nume atât de puternic, chiar provocator, prin dezvăluirea aproape impudică a simbolurilor primordiale.

Din depărtarea imaginii sale, văzută ca o carte poștală mai degrabă, locul putea fi, îmi spuneam, și un sat din Anglia, între dintre Londra și Oxford. Acoperișul baroc, fost gotic, al bisericii și conturul rectangular al proprietăților, prin fumul lunilor septembrie și martie, puteau anunța oricând

vreunul dintre locurile preferate ale inspectorului Barnaby sau chiar o parohie descrisă în vreun poem melancolic de William Butler Yeats.

Conținutul acesta livresc, o suprapunere de viziune și amintire, în și din jurul Crițului, văzut de pe șoseaua națională Brașov–Sighișoara, era accentuat pentru mine de anticiparea, în drumul meu, a așezărilor europene. El spune la fel de mult precum locul însuși. Or, aici, te afli în fața unor dealuri încărcate de hamei, ovăz, de livezi. Totul e ordonat, ondulat, ca la Blaga în spațiul mioritic, sau în Toscana escapadei de tinerețe din amintirile vreunui diarist britanic îndrăgostit de nubila domnișoară din *Room with a View*.

Sigur, dincolo de haloul poetizării personale în care reintru de fiecare dată când dublez Crițul, dinspre Brașov spre Sighișoara, mai e și amănuntul esențial. De-acolo se trage un bun și vechi prieten, Michael Schmidt, unul dintre frunțașii neostentativi și atât de eficienți ai tribului său—germani plecați și reîntorși. Cu ani în urmă, în 2010, am făcut alături de el un tur în elicopter al Crițului, după inaugurarea, în imediata apropiere, la Roadeș, a construcției la roșu a căminului ridicat de Peter Maffay, compatriotul și prietenul nostru comun, marea vedetă rock a Germaniei ultimilor decenii. Iată, mi-am spus, un loc frumos, dar prea complicat de introdus: după ce, ani în șir l-am observat din mașină, ca pe o foaie de Baedeker de la începutul secolului al XX-lea, a doua oară îl văd din elicopter. A treia încercare însă va fi și cea reușită.

Așa a fost. Din 2013, în fiecare vară vin la Criț, dar și la Viscri și Roadeș, la sărbătorile Săptămânii Ovăzului, Haferlandwoche. Sași și săsoaice, vorba aia, șase sași din șase case și șase sute de ani, coboară din Germania, românii se strâng din văi și orașe, politicieni de vârf urcă dinspre

București, copii, fanfare, fumul de mititei strecurat printre ogive luterane, romi veseli în pantaloni scurți de piele, nemțești, totul într-o tentativă naivă și aproape reușită de reîncântare a trecutului, care nu poate ocoli dezîncântările prezentului.

Ei bine, zăbovind prin preajma bisericii satului și a casei parohiale refăcute am simțit, mai mult decât să văd, o făptură fantomatică, a cărei cinetică te trimitea cu gândul la holograma unei eterice flamande, mai degrabă decât la silueta reală a unei localnice. E vorba de Sofia Folberth, o doamnă care are peste 90 de ani. Nu este doar ghidul spiriduș al bisericii și al acareturilor medievale din jurul ei, ci și mesagerul calificat al trecutului, complicat prin plecări și reveniri rituale.

N-am fost deci surprins, ci foarte bucuros să constat că Ruxandra Hurezean, o excelentă jurnalistă din Cluj, a cărei traiectorie ține și de o biografie intelectuală solidă în exercițiul observației zilnice, a devenit autoarea primei monografii românești a satului Criț–Deutsch-Kreuz.

Cartea este cutia de rezonanță a confesiunilor Sofiei Folberth, dar se transformă, încet și sigur, în construcția culturală microistorică a unei așezări, într-o contribuție captivantă la cercetarea civilizației germane din Transilvania. Găsim aici istoria oamenilor, a bisericii și școlii, a pompierilor și preoților, a *vecinătăților*, a focului, secetei, fericirii și prigoanei înșirate de-a lungul unei jumătăți de mileniu de viațuire neîntreruptă. Cartea e scrisă cu răbdare sociologică, cunoaștere antropologică și curiozitate empatică.

Criț. Istoria, poveștile și viața unui sat de sași se înscrie într-o serie superioară a genului microistoriei. Din anii 1970 avem de-a face cu formalizarea acestei noi categorii de cercetare, asociată cu istoricii italieni Carlo Ginzburg,

Giovanni Levi și Edoardo Grendi. A fost vorba de o revanșă a secvenței, strivită de șirul sau seria care înglobează, de un protest al valorilor culturale regionale și al cunoașterii locale în fața globalizării. Microistoria s-a născut din întâlnirea istoriei sociale cu antropologia specifică, iar rezultatul a fost extinderea studiilor de caz, în care au înflorit sau reînflorit valorile individualității, ale particularului răzbind mulțimea. Eminentul teoretician al istoriei culturale Peter Burke definește exact fenomenul: „Microscopul a oferit o alternativă atractivă telescopului, încuviințând reintrarea în istorie a concretului individual și a experienței locale.“

Avem în evoluția acestui gen două exemple de monografii, deja clasice, de importanță universală. *Montaillou, sat occitan de la 1294 până la 1324*, a lui Emmanuel Le Roy Ladurie (1975, ediția originală; apărută în română la Editura Meridiane, București, 1992) și *Brânza și viermii: universul unui morar din secolul al XVI-lea*, a lui Carlo Ginzburg (1976, ediția originală; apărută în română la Editura Nemira, București, 1997). În ambele cărți descoperim povestea unor așezări rurale și obiceiuri medievale, mai vechi și mai noi, pornind de la rapoartele Inchiziției. Sincer să fiu, de câte ori revin la aceste cărți, mă gândesc la imensul potențial istoric, micro sau macro, al surselor Securității pentru istoria de o jumătate de secol a comunismului în România. Inchiziția și Securitatea ca instrumente de cunoaștere? O formă tardivă și incompletă, dar binevenită, de restituire a vieții noastre, după ce ne-a fost confiscată și mutilată.

Nu vom intra însă în raționamente excentrice în raport cu Crișul sau cartea Ruxandrei Hurezean. Deși, aici e vorba și de suferințele nemeritate ale locuitorilor acestui sat în timpul comunismului, fapt care explică cvasiextincția

comunității istorice a germanilor din Transilvania. Dar Sofia Folberth, Michael Schmidt, Caroline Fernolend sau Peter Maffay și consătenii lor sunt însuflețiți acum prin valorosul efort de evocare al unei foarte talentate jurnaliste din Oltenia, stabilită la Cluj de mai mulți ani.

Însă și istoria autorilor, nu doar a personajelor, își are atracția ei. În acest caz, ea e mărită de coincidența de nume între cel care semnează „Prefața” și autoarea cărții, coincidență bazată pe o identitate paternă locală comună, și între prenumele soției mele și cel al autoarei, diferențiate doar de un incident consonantic minor. Iată cum microistoria e mai acaparatoare decât am putea crede.

Am intitulat prefața „Trecutul este o țară străină”. Același scrupul consecvent de cercetător care animă cartea Ruxandrei Hurezean mă obligă să fac încă două-trei precizări. Formula din titlu aparține scriitorului britanic L.P. Hartley și este epigraful romanului său *The Go-Between*. Ea sună, în original, astfel: „The past is a foreign country: they do things differently there.” În traducerea involuntară din cartea sa despre Criș și oamenii lui, Ruxandra Hurezean optează pentru: „Atunci am fost cu toții ca într-o familie fericită.”

Emil Hurezeanu,
Berlin, iulie 2016

Argument

Am început să ascult istoria satului Criț („Kreuz“ — „cruce“) spusă de doamna Sofia Folberth când avea 93 de ani, într-o toamnă frumoasă, în sacristia bisericii din Criț. Face munca de ghid în biserica evanghelică în care a intrat prima oară acum aproape o sută de ani și în jurul căreia s-a desfășurat toată viața ei și a satului. Povestește turiștilor, studenților, elevilor de școală, povestea locuitorilor, povestea satului. O spune pe îndelete, să nu uite nimic, iar la sfârșit încuie ușa cu cheile și se retrage în lumea amintirilor pe care nu vrea să le piardă.

Pe măsură ce o ascultam și luam notițe și răsfoiam caietele de judecată, regulamentele și însemnele din arhivele aflate în biserică, mi-am dat seama că istoria acestui sat nu este doar o poveste de viață, nu este doar istoria unei comunități aproape dispărute, ci și un exemplu de bună guvernare, demn de studiat în universități.

Mi-am propus să vă conduc prin istoria înțeleaptă a acestui sat, pe când vremurile erau bune, pentru ca modelul lui să rămână consemnat și după ce ultimul sas va fi trecut la loc de odihnă, sub nucii de pe deal.

Am putea învăța cum să trăim laolaltă de la cei care au știut să o facă. Sper să putem umple atât golul pe care

comunismul l-a deschis în istoria noastră, cât și golul lăsat de sașii care au plecat. De noi depinde. Dacă o singură comunitate din această țară ar adopta modelul de conviețuire de la sașii de altădată, și el ar da roade, abia atunci am putea spune că e posibil ca istoria să fie recuperată, că putem să ne luăm înapoi sutele de ani de experiență de viață pierdută.

Cuibul de berze de lângă biserică.

Ascultând-o pe Sofia

Sofia Folberth din Criș trăiește acum în Germania, în casa unor nepoți. Dar se întoarce în fiecare primăvară în satul ei, cam deodată cu păsările călătoare. Se instalează în căsuța din curtea bisericii și ia la puricat fiecare colț de sat, să vadă ce mai e la locul lui.

Pe unul dintre turnurile bisericii-cetate, chiar în fața căsuței ei, ca printr-o stranie coincidență, și-au făcut cuib niște berze. Doamna Sofia le urmărește cu atenție și, deși n-o spune, simte că între ea și păsările acelea există o legătură pe care doar Dumnezeu o poate explica. Plecatul și venitul lor în fiecare an la locul unde au cuib nu ține de legi pământești scrise în vreo apostilă.

Sofia s-a născut de Sfinții Petru și Pavel în casa părintească de pe Strada Principală din Criș în vara anului 1922. A fost primul copil al familiei și tot Sofia, ca pe mama și pe bunica și pe mama bunicii, a trebuit să o cheme. Era lege. Așa cum primul băiat purta întotdeauna numele tatălui, fetele purtau numele mamei. Părinții ei erau oameni credincioși, ca și bunicii și bunicii bunicilor. Mama, cealaltă Sofia, se trăgea din familia celui mai înstărit om din

sat. Erau zece frați: șase băieți și patru fete. Când i-a venit timpul de măritat, i s-a propus să-l ia de soț pe fiul unui om aproape la fel de bogat ca ei. Dar Sofia a refuzat. Căzărâra întâlnit în familiile de atunci. A cerut să fie lăsată să ia de soț un băiat pe care-l iubea, deși nu era la fel de înstărit ca ei. „Este de pe strada noastră?” a întrebat Sofia-bunica. „Da!” „Atunci poți să te măriți cu el. Dacă ar fi fost mai de sus, de pe cealaltă stradă, nu se putea”, i s-a răspuns.

Străzile cele mai apropiate de centrul satului erau locuite de oamenii mai înstăriți și deci mai harnici, așa că strada era un criteriu de selecție, care privea calitatea familiei, a membrilor ei, gradul de educație și de pricepere în agricultură sau meserie. Spre marginile satului locuiau de obicei ultimii veniți, cei mai puțin înstăriți, sau slugile. Dar nu era obligatoriu ca toate aceste căsătorii între familiile mai sărace și cele înstărite să nu aibă loc. Dacă familiile tinerilor erau mai tolerante, lucrurile se aranjau, dacă nu, atunci aveau loc adevărate drame.

„Nu din răutate sau zgârcenie se proceda astfel”, explică Sofia, „ci pentru că atunci exista o legătură clară între cât munceai, cât erai de organizat și priceput și câtă avere aveai. Se considera că un om sărac a fost mai puțin harnic. Noi nu aveam sași foarte bogați, dar nici foarte săraci. Erau oarecare diferențe, care la căsătorie contau, dar nu se exagera cu bogăția. Familiile de sași, dacă aveau bani, își dădeau copiii la școli, construiau o moară sau o fierărie, dar nu-și făceau castele. Noi nu ieșeam din rânduiala strămoșească și nu ne făceam bogățani, ci doar oameni înstăriți, care să dea copii deștepți. Singura clădire cu etaj din satul nostru și prima de acest fel de pe toată valea a fost școala. Mai târziu, primăria.”

Povestim și ne uităm pe fotografiile de familie. Sofia-mama era foarte frumoasă, poate cea mai frumoasă femeie din sat, și prima dintre surori care a învățat să lucreze la o mașină

de cusut. Era a mamei ei, nu i-o dădea acasă la ea, unde s-a mutat cu tatăl Folberth, dar putea merge oricând la bunica pentru a coase o pereche de pantaloni sau o cămașă. Când i s-a născut prima fată, i-a pus numele Sofia, după lege. Și avea să aibă grijă de toți, cinci copii—trei fete și doi băieți. Iar viața lor, povestită aici de ultima Sofie, este viața unei lumi întregi.

„Pe strada noastră, chiar peste drum, locuia o verișoară, care avea bunicii veniți de la Viena. Ne jucam mai mult la ea, pentru că bunica vieneză și bunicul ei făceau pălării și aduseseră cu ei tot felul de reviste de modă și dantele, panglici, pene, flori, cu care ne împodobeam. Era o sărbătoare continuă. Doar că bunicii vienezii ne obligau să învățăm germana, asta fiindu-ne mai târziu, când am ajuns la școală, de mare folos. Noi cu verișoara am învățat nemțește de la bunica vieneză, iar când ne-am dus la grădiniță, niciun copil din sat nu mai știa nemțește ca noi. Bunicul ne spunea de Himmeltate, Dumnezeu, Tatăl din Cer: «Dacă nu sunteți cuminiți, nu ajungeți la Himmeltate», ne zicea. Acasă și-n sat vorbeam flamanda, limba pe care, împreună cu multe alte obiceiuri și reguli, o aduseserăm de acasă, din partea aceea a Europei care acum e Luxemburg. La început, în școala noastră s-a învățat în latină și greacă, iar mai apoi în germană.“

Într-un regulament școlar al satului, din 1593, se menționează că elevilor le era interzis să vorbească în pauze limba germană, pentru a-și exersa latina. Iar rectorul spune la un moment dat: „Dacă copiii noștri ies din sat și nu știu latinește și grecește, a cui va fi rușinea, nu a noastră?!“ Chiar și după Reformă, copiii sașilor învățau greaca, latina, germana și, din clasa a cincea, româna și istoria României. Dar limba maternă, pe care sașii din zona Sibiului o vorbesc și astăzi în familie, este flamanda.

Sofia-mama s-a căsătorit din dragoste. „S-a văzut asta“, povestește Sofia-fica, „pentru că eu nu-mi amintesc să-i fi auzit spunând vreodată cuvinte urâte sau certându-se. Tata a fost și el, se vede la fotografie, un bărbat frumos. El făcea toate treburile pe afară, n-a lăsat-o pe mama niciodată la grădină, în grajduri sau la gunoi. Mama era cu lucrul în casă, torcea cânepa, lâna, țesea, cosea, făcea mâncare. S-au iubit mult și s-au înțeles bine toată viața, pentru că ei au avut norocul să se căsătorească din dragoste. Mama era o ființă milostivă, darnică. Era foarte largă la suflet și se apleca la fiecare nevoie, ajuta pe oricine. Tata era țăran, dar cu cartea în mână: nu adormea seara—în nicio seară—fără să aibă o carte în mână. Citea câteva pagini și apoi adormea. Și o revistă, un calendar al agriculturului, o carte de rugăciuni, orice, dar citea. Când eram elevi, ne împrumutau de la școală, iarna, cărți pentru noi și cărți pentru părinți, să aibă ce citi în serile lungi de iarnă.

Știam să ne dăm cu schiurile, dar aveam și patine. Tata le făcea. Acolo, din jos de bucătărie, avea un atelier unde iarna făcea roți de căruță, spițe, juguri pentru boi și patine din lemn pentru copii.“

Bărbații erau obligați să știe meserie, altfel nu se descurcau în viață. Bunicul din partea mamei, bogătașul, avea șase feciori și pe fiecare l-a învățat o meserie. Unul era fierar, altul morar și unul s-a făcut chiar șofer de taxi la București. „Bunicul meu a avut șase băieți și a hotărât că fiecare trebuie să învețe o meserie, dar în alte familii nu toți învățau. Acolo unde erau numai unul sau doi băieți, ei trebuiau să rămână la gospodărie, unde era nevoie de ei, nu puteau să plece. Bunicul meu a luat însă o slugă, să-l ajute, și pe băieți i-a pus să învețe meserie. Unul a fost fierar, altul morar, altul a fost trimis ca ucenic la cizmar, dar a fugit la București, unde s-a făcut șofer. El a fost primul șofer de taxi

din București. Avem și acum o fotografie cu el, care șade la volanul unei mașini din acelea mari, de lux, cum erau atunci, și pe mașină scrie «taxi». Ceilalți frați au fost zidari și tâmplari“, povestește cu fotografiile în mână, în sacristia bisericii, Sofia Folberth.

În satul lor, bărbații se întâlneau săptămânal la biserică și apoi mergeau la școală pentru a discuta despre noii membri ai societății, despre drepturile și îndatoririle lor, despre cultivarea pământului și creșterea animalelor, despre ce au auzit sau ce au mai văzut prin gazete și să facă schimb de cărți sau publicații la care erau abonați — *Lumina satelor*, *Calendarul agricultorului*, *Glasul Ardealului*, *Foaia poporului* și, mulți ani la rând, revista *Albina*, de la Fundația Regală „Principele Carol“, „care place mai mult poporului“, cum spune Sofia în notițele ei, pe care le-a făcut ca să nu uite nimic.

Tot acolo găsesc date despre circulația cărților de la biblioteca satului. Biblioteca pedagogică avea 75 de volume, cea pentru elevi, 147, iar cea pentru adulți, 595 de volume. În cursul iernii 1934–1935, „pentru că atât tineretul, cât și oamenii în etate erau deprinși cu cititul pe vreme rea“, de la biblioteca școlii au fost împrumutate 187 de cărți. Dacă socotim că în sat erau 130 de case, putem vedea că în fiecare a ajuns cel puțin o carte în iarna respectivă. Ba mai mult, Sofia notează: „la Oficiul Parohial ortodox mai este o Bibliotecă pentru popor“, de unde se presupune că românii își luau și ei cărți pentru citit acasă.

La 1921, aflăm că exista în sat și Societatea culturală a bărbaților din Criș, înființată de preotul-învățător Mihaiu. „Românii aveau o calitate — ei ne imitau foarte repede, se luau după noi și la cele de învățătură, și la munca pământului sau gospodărie. Dacă plecam noi la cosit, veneau și ei imediat după noi, dacă aveam noi o rețetă de mâncare,

Sofia Folberth, în interiorul zidurilor fortificate, unde s-a amenajat un muzeu cu obiectele rămase din gospodăriile sașilor. Fotografie din octombrie 2015.

și ei încercau să o facă. Așa se face că și-au înființat și ei în 1914, după obiceiul nostru, o Societate de pășunat, care îi avea pe toți românii proprietari de pământ, cu circa două iugăre și treierătoare pentru curățat grâul. De aceea, sașii i-au primit destul de ușor pe români în satele lor, pentru că erau harnici și învățau repede deprinderile lor, iar asta era un semn de respect și prețuire.“

De altfel, din satele săsești din Transilvania provine cel mai vechi sistem școlar organizat de pe teritoriul românesc, școala fiind obligatorie încă de la sfârșitul secolului al XV-lea. În jurul anului 1470, băieții făceau patru clase obligatorii.

„Un porc n-am avut voie să înjurăm. Tata spunea: «Degeaba înjuri, că porcul cela tot nu te aude, Dumnezeu te aude și tot pentru tine nu e bine.» Nu ne certam, nu vorbeam urât unii cu alții, nu bârfeam, tata nu ne-a dat voie să venim cu povești din sat în casă. Ne spunea: «Totul trebuie lăsat unde e, nu aduceți vorbele cu voi, nu e frumos.» Și mai târziu, când una dintre surorile mele s-a căsătorit cu un sas din Richiș, care era mai așa, dintr-o bucată, acela s-a plâns la tata că nu poate să se certe cu Anni, că nu știe să se certe, ea merge în ailaltă cameră și se ocupă de copii, dar nu se ceartă. Și atunci tata a spus: «Păi, la noi în casă orice se discută, ne sfătuim, dar nu cu ceartă, în liniște ne întrebăm unii pe alții ce să facem, dar cu voie bună și înțelegere.»“

Sofia a crescut repede. La școală a fost ambițioasă, un pic băiețoasă, îi plăceau sporturile și adesea se întrecea cu băieții. Înainte de școală era obligatorie grădinița. Plecau dimineața cu trăistuța cu ceva merinde la ei, învățau jocuri, dansuri, cântece, poezii, iar părinții puteau pleca liniștiți la muncă pentru că odraslele lor erau supravegheate de

îngrijitori la grădiniță. Educatorii erau plătiți de sat, din „buget“, dar acesta va fi obiectul unui capitol special.

„Eu am văzut prima mașină care a trecut prin satul nostru, era un autocamion“, spune Sofia și așteaptă să vadă efectul pe fața mea. Sunt uimită de norocul ei, dar vă dați seama ce uimire și ce invidie o fi fost pe ceilalți copii când le-a spus asta, atunci! „Pfiu“, continuă Sofia, „ce război făcea autocamionul, ce zgomot și ce praf lăsa în urmă! Era un fel de apocalipsă pe roți, fascinant pentru un copil. A doua zi, după ce le-am povestit, au venit și copiii de pe ulița ailaltă, au stat toată ziua în strada noastră, dar n-a mai trecut nicio mașină. Apoi ni s-a spus la școală că mâine, cum ar veni, va trece Regele cu un convoi de mașini prin satul nostru și să ieșim să-l întâmpinăm. Satul a plecat la treabă, la muncile câmpului, dar eu și cu încă vreo doi-trei copii ne-am postat pe marginea drumului. Am așteptat un timp, apoi numai ce vedem că vine o mașină, un automobil de data asta. «Regele, Regele!» am strigat noi și am început să fluturăm din mâini. Dar, sincer vă spun, nu știu nici în ziua de azi dacă înăuntru a fost vreun rege, că mașina avea geamurile negre și n-am văzut nimica. Dar la școală, a doua zi, am zis că l-am văzut pe rege, cum era să spunem că n-am văzut nimica?!“

La școală, copiii născuți în doi ani consecutivi intrau într-o singură clasă. Sofia a învățat bine. Își amintește perfect examenul de absolvire, subiectul la istorie — ea și-a ales „Petru Rareș“ —, apoi confirmarea, hainele în care a fost îmbrăcată, căldura verii timpurii, toate sunt aici, cu noi, în sacristie, încăperea ca un buzunar al bisericii, pe fereastra căreia vedem zidul cetății, brazii și, mai departe, satul în formă de cruce. Se aud un tractor, copiii jucându-se, un câine care latră și vocea caldă a Sofiei, care deapănă amintiri mai vii decât viața pe care acum o contemplăm.

Femei din Criș, Mama Sofiei este în centrul grupului.

Povestea de viață a Sofiei Folberth este o poartă de intrare în lumea satului Criț și, prin aceasta, în cea a sașilor transilvăneni, înainte ca trecutul lor să fie înghițit cu totul de istorie. Întemeiat în vremuri medievale în jurul unei cruci înfipte în vârful unei coline, satul Criț trăiește astăzi din amintirile simplității sale nobile de odinioară.

Ruxandra Hurezean recuperează o parte însemnată din splendoarea acestui paradis rural, însă descoperă și primele semne ale declinului său în perioada războiului și a comunismului care i-a urmat.

Păstrarea memoriei acestei comunități, în cărți precum cea de față, reprezintă nu doar un act de dreptate în raport cu trecutul, ci și o încercare de a păstra vie speranța unei posibile renașteri.

Ruxandra Hurezean descrie în cartea sa Criț. Istoria, poveștile și viața unui sat de sași cât de profund înrădăcinate sunt tradițiile sașilor transilvăneni și cât de puternic au marcat acestea, timp de 750 de ani, viața comunității locale. Această carte își propune să familiarizeze publicul larg cu moștenirea sașilor transilvăneni, oferind cititorilor români oportunitatea de a cunoaște mai îndeaproape o altă parte a istoriei vii a României, pornind de la istoria unui mic sat.

WERNER HANS LAUK,
fost Ambasador al Republicii Federale Germania în România

Ruxandra Hurezean este ca un fel de romancier, care face din persoanele pe care le are în vedere ca jurnalist niște personaje pe care le iubește și pe care ne propune și nouă să le iubim.

AUREL CODOBAN,
profesor la Universitatea „Babeș-Bolyai“

CURTEA VECHЕ

www.curteaveche.ro

ISBN 978-606-588-948-4

9 786065 889484